

СУЧАСНЫЯ ТЭХНАЛОГІІ ВЫКЛАДАННЯ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ

РАЗВІЦЦЁ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ ПРЫ ПРАВЯДЗЕННІ ДАСЛЕДЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ: МЕТАДЫЧНЫ АСПЕКТ

Мірошнікава Таццяна Уладзіміраўна

настаўнік беларускай мовы і літаратуры вышэйшай катэгорыі ўстановы
адукацыі “Сярэдняя агульнаадукацыйная школа
№ 2 г. Хоцімска”
(г. Хоцімск, Беларусь)

Развіццё даследчых уменняў і навыкаў школьнікаў дапамагае зрабіць навучальны працэс для вучняў захапляльным, павышае цікавасць да прадмета.

З паняццем “культура маўлення” вучні сустракаюцца на ўроках беларускай мовы ў шостым класе пры азнаямленні з сістэмай нормаў літаратурнай мовы. Выклікаць цікавасць да тэмы магчыма шляхам параўнання літаратурных слоў і выразаў са словамі мясцовай гаворкі. Прааналізаваўшы прапанаваныя настаўнікам прыклады з парушэннямі нормы, вучні знаходзяць свае словы і выразы. Так пачынаецца пошук... Так нарадзілася тэма даследчай работы “Уплыў мясцовага дыялекту на культуру маўлення вучняў сярэдняй школы № 2 г.п. Хоцімска”, у якой даследаваліся названыя з’явы і прычыны парушэння лексічных, арфаэпічных, акцэнталагічных і граматычных нормаў. У бягучым годзе работа атрымала дыплом трэцяй ступені на Рэспубліканскім конкурсе даследчых работ у секцыі “Лінгвістыка”.

Было заўважана, што беларускай мовай вучні карыстаюцца толькі на ўроках роднай мовы і літаратуры, а ў пазаўрочны час гутарка вядзецца на мове, якая зразумелая для хцімчан, але не мае сваёй уласнай назвы. Некаторыя парушэнні літаратурных нормаў, якія дапускаюцца вучнямі ў вусным маўленні, сустракаюцца і ў пісьмовых работах.

Найперш перад вучнямі ставяцца **праблемныя пытанні**: Чаму мы так гаворым? Якія фактары ўплываюць на наша маўленне? Як дапамагчы вучням пазбягаць памылак у вусным і пісьмовым маўленні?

Пошук адказаў на гэтыя пытанні абумовіў пастаноўку **мэты**: звярнуць увагу вучняў на памылкі ў вусным і пісьмовым маўленні і прапанаваць шляхі іх выпраўлення.

Для дасягнення мэты ўзнікла неабходнасць вырашыць наступныя **зада-**

чы:

асэнсаваць паняцце “культура маўлення”;
вызначыць крытэрыі правільнасці маўлення;
патлумачыць выпадкі і прычыны парушэння моўных нормаў;
выявіць частотнасць парушэння;
правесці тлумачальную работу па культуры маўлення для вучняў;
скласці слоўнік, у якім будуць змешчаны літаратурныя адпаведнікі дыялектных слоў.

Аб’ектам даследавання сталі прыклады парушэння лексічных, арфаэпічных, акцэнталагічных і граматычных нормаў культуры маўлення вучнямі сярэдняй школы № 2 г. п. Хоцімск; прадметам даследавання – маўленне вучняў 5–11 класаў названай школы.

Пры правядзенні даследчай работы выкарыстоўваліся наступныя метады:
– аналізу і сінтэзу (складанне дыяграмы на аснове сачыненняў);
– супастаўлення (параўнанне мясцовых слоў з літаратурнымі адпаведнікамі);
– сацыялінгвістычнага апытвання (праводзіліся гутаркі з вучнямі і анкетаванне, пісалася сачыненне на мясцовай гаворцы).

Фактычным матэрыялам даследавання сталі 500 слоў і словазлучэнняў.

У працэсе даследчай работы зроблены наступныя **высновы**:

1) на арфаэпічныя, акцэнталагічныя і марфалагічныя нормы беларускай мовы значны ўплыў аказвае руская мова. Асабліва гэта характэрна для нашага рэгіёну, які знаходзіцца на самай мяжы з Расіяй. Напрыклад, для гаворак Хоцімшчыны характэрна вымаўленне з мяккім [p’]: *бя[p’o]за, бу[p’a], з[p’э]чка, п[р’i]шоў, [p’э]чка*.

Найчасцей сустракаюцца парушэнні, звязаныя з ужываннем русізмаў, напрыклад: *замеціў, дзеліць, красівыі, дзярэўня, пяхух, споріць*; ў маўленні адзначаюцца ненаарматыўныя варыянты, што звязана з пранікненнем у літаратурную мову дыялектных слоў, з уплывам акцэнталагічнай сістэмы рускай мовы: *галаву (літ.) – голаву; спіна (літ.) – спіна*; частым парушэннем з’яўляецца ўжыванне канчаткаў прыметнікаў мужчынскага роду *-ый/-ій (добрыі, свежыі, летній)* не пад націскам; характэрнай памылкай з’яўляецца няправільны выбар сродкаў сінтаксічнай спалучальнасці: так, часта замест прыназоўніка *за* прыназоўнік не выкарыстоўваецца зусім (пад уплывам рускай мовы): *разумней мяне*. Такія памылкі дастаткова ўстойлівыя.

2) не характэрны для літаратурнай мовы, але пашыраны ва ўжыванні вучнямі нашай школы дыялектныя словы: *моств* (падлога з дошак); *двору* (дамоў); *леска* (тын), *прясла* (плот); *вязёнкі* (рукавіцы); *шкрылькі* (тушаная бульба); *аббіваць* (паліць бульбу ці буракі) і інш.

Устаноўлены наступныя **прычыны парушэння моўных нормаў**:

а) захаванне дыялектных асаблівасцей;

- б) уплыў асяроддзя (сям'я, сябры);
- в) недастатковае засваенне літаратурных нормаў беларускай мовы;
- г) уплыў рускай мовы.

Прааналізаваўшы пісьмовыя работы вучняў, мы вызначылі частотнасць парушэнняў нормаў культуры маўлення. Так, 42% парушэнняў прыпадае на лексічныя нормы, 27% – на арфаэпічныя нормы, 25% – на граматычныя нормы і 6% – на акцэнталагічныя нормы.

У дапамогу вучням складзены міні-слоўнік, які змяшчае словы і выразы з парушэннем пэўных нормаў і прапанаваны адпаведнікі без парушэнняў.

Працуючы над даследчай работай, неаднаразова звярталіся да дапаможніка па культуры беларускай мовы, аўтарам якога з'яўляецца доктар філалагічных навук, прафесар М.В. Абабурка [1; 2, с. 209, 214].

Сярод вучняў школы праведзена тлумачальная работа па культуры маўлення. Азнямленне вучняў з прычынамі парушэння лексічных, арфаэпічных, акцэнталагічных і граматычных нормаў дапаможа не толькі заўважаць гэтыя памылкі ў чужым маўленні, але і не дапускаць іх у сваіх выказваннях.

У працэсе даследавання была праведзена работа па папулярызацыі культуры маўлення сярод вучняў нашай школы (з матэрыяламі даследчай работы азнаёміліся вучні 7–9 класаў, арганізаваны выступленні на класных гадзінах у 10–11 класах, а таксама тлумачальная работа па выпраўленні моўных памылак сярод вучняў 5–6 класаў), быў апублікаваны артыкул у раённай газеце, прапанавана абмеркаванне дадзенай праблемы ў сетцы Інтэрнэт.

Літаратура

1. Абабурка, М. В. Культура беларускай мовы / М. В. Абабурка. – Мінск : Вышэйшая школа, 1994. – 122 с.
2. Беларуская мова : вучэб. дапам. для 11-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / Г. М. Валочка [і інш.]. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2010. – 256 с.